

FANTASTICKÁ LITERATURA V MEZIOBOROVÉM ZKOUMÁNÍ I

FF: CJBC826

Ústav české literatury a knihovnictví FF MU
Mgr. Tereza Dědinová, Ph.D.

➤ O předmětu

- ❖ Cyklus přednášek
- ❖ Navazuje předmět **Fantastická literatura v mezioborovém zkoumání II – PS 2017**
- ❖ **Není nutné absolvovat oba předměty**
- ❖ Ukončení – zápočtový test
- ❖ Více informací v IS
- ❖ Interaktivní osnova předmětu: zveřejněné anotace, aktuální informace, změny apod.

- ❖ Kontakt: Tereza Dědinová

První přednáška – absenční: Jak uvažovat o fantastické literatuře

Anotace

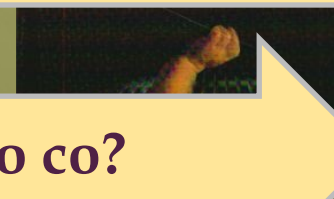
Přednáška představí intuitivní definici fantastické literatury prostřednictvím neostrých množin, vycházející ze současné teorie fantastiky, a zaměří se na hranice, ve kterých se během uvažování o fantastičnosti textu pohybujeme.

Zvláštní pozornost bude věnována vztahu mezi fantastickou literaturou a mytologií, náboženstvím a psychickou poruchou. Upozorníme rovněž na historické proměny chápání fantazie a reality.

Co všechno považujeme za fantastickou literaturu?

The image shows the cover of a Harry Potter book, featuring the title in a stylized, gothic font.The image shows the cover of a Lord of the Rings book, featuring the author's name J.R.R. Tolkien and the title in a circular arrangement.The image shows the cover of a book by Ray Bradbury, with his name in a bold, yellow font on a black background.The image shows the cover of a book by Stephen King, with his name in a white font on a black background.

Zde asi nebudeme váhat – fantasy, science fiction a horor dohromady tvoří tradiční žánry moderní fantastiky

The image shows the cover of a book by J.K. Rowling, featuring a dark, moody illustration.The image shows the cover of The Hobbit by J.R.R. Tolkien, featuring a detailed illustration of a hobbit.The image shows the cover of The War of the Worlds by H.G. Wells, featuring a classic illustration of a Martian tripod.The image shows the cover of The Frankenstein by Mary Shelley, featuring a classic illustration of the monster.

A před moderní fantastikou bylo co?

Mnoho historiků a teoretiků fantastiky považuje za významný mezník období **osvícenství** charakteristické rozmachem racionality, vědeckého myšlení, odlišení reálného a nereálného v literatuře.

Fantastické prvky můžeme chápat jako **funkční narušení hranic** reality

→ autor počítá s tím, že čtenář ví, že autor nepopisuje realitu.

Jak se ale dívat na starší texty obsahující nadpřirozené prvky?

Obsahuje popisy fantastických bytostí, smyšlených míst apod.

Text popisuje model ideální společnosti umístěné do nereálného, ale teoreticky možného časoprostoru

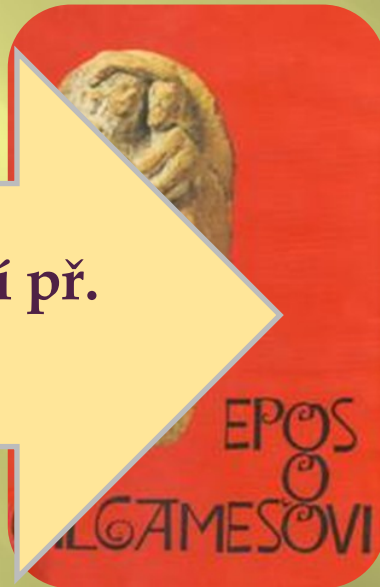
Bez fantastických tvorů a nadpřirozených sil

Mandevillovo cestopis byl v době svého vzniku i dlouho poté považován za popis skutečnosti.

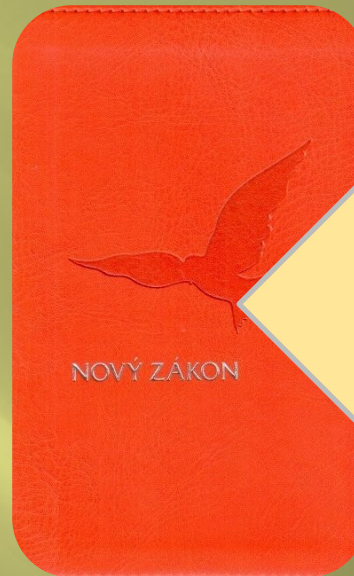
K prvním utopiím můžeme zařadit mj. *Ústavu a Zákony* filozofa Platóna, největší rozmach utopie zažívá za renesance.

A co teprve na tyto?

Epos z 2. tisíciletí př.
n. l.

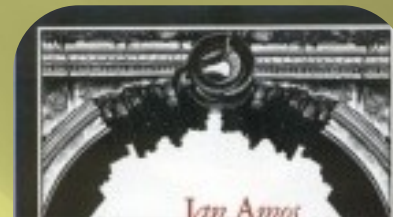
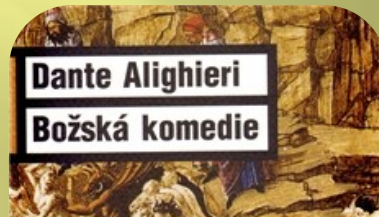
Zmrtvýchvstání,
zázraky

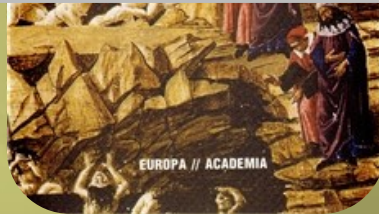
Epos: vyprávění o Gilgamešově hledání nesmrtelnosti nese mnoho podobného s moderní fantasy (hrdinské postavy, nadpřirozené bytosti, fantastická dobrodružství, úkoly, které je nutno splnit...)

Nový zákon: Náboženské texty obsahují mnoho prvků, které bychom z čistě funkčního hlediska označili za fantastické, přesto **pochybují, že bychom považovali za dobrou takovou definici fantastiky, která by zahrnovala *Nový zákon*, *Korán* nebo mýty.**

Stejně pochybnosti budeme mít i u literatury, která je náboženstvím silně ovlivněna

Obě díla lze označit za náboženské alegorie

Alegoričnost je sice prvek ve fantastické literatuře častý (např. Orwellova *Farma zvířat*), **ne všechny alegorie řadíme pod fantastiku!**

A proč ne?

Nezařazujeme automaticky do škatulky fantastické literatury všechno, co obsahuje něco neslučitelného s naší běžnou zkušeností

Záleží na úmyslu autora a postoji (soudobé) společnosti.

O fantastičnosti uvažujeme pouze nad beletristickými texty – ne nad náboženskými.

Jak už jsem psala výše – autor počítá s tím, že čtenář ví, že (autor) píše fantastickou literaturu – tedy záměrně používá fantastické prvky.

Nepopisuje realitu, ve kterou věří – zázraky, nadpřirozené bytosti apod.

Samotný text bez jakéhokoli kontextu nám občas pro určení fantastičnosti nemusí stačit – potřebné informace doplní znalost kontextu

Když hlas promlouvá z hořícího keře: jinak budeme interpretovat, čteme-li o tom v Bibli, nebo ve fantasy.

Kořenové texty (Taproot texts)

Pojem zavedl John Clute pro texty vznikající před osvícenstvím. Označují díla, která obsahují fantastické prvky, ale jsou starší než žánry fantastiky.

A hlavně: nemusí platit, že autor počítá s čtenářovým povědomím o nerealističnosti fantastického prvku.

Mnoho kořenových textů bylo přijímáno jako zobrazení reality (existence božstev apod.), např. *Ílias* a *Odyssea*.

Pojem souhrnně označuje díla předcházející a mnohdy významně inspirující moderní fantastiku.

Nepovažuje za určující, nakolik je fantastický prvek výsledkem záměrného ozvláštnění reality a nakolik vyjádřením víry v jeho pravdivost (realističnost).

Časové hledisko ale není **bezproblémové**

Jak to?

Starší texty používající fantastické prvky moderním způsobem - satira

Lúkianos ze Samosaty (kolem 120 Samosata – po 180, patrně v Alexandrii)

James Gunn: „*The first known text that could be called science fiction.*“

Prvky:

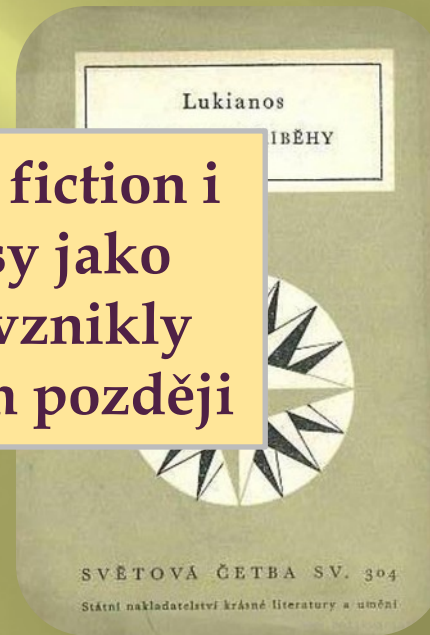
Science fiction

Fantasy

Satiry

Parodie

Science fiction i
fantasy jako
žánry vznikly
mnohem později

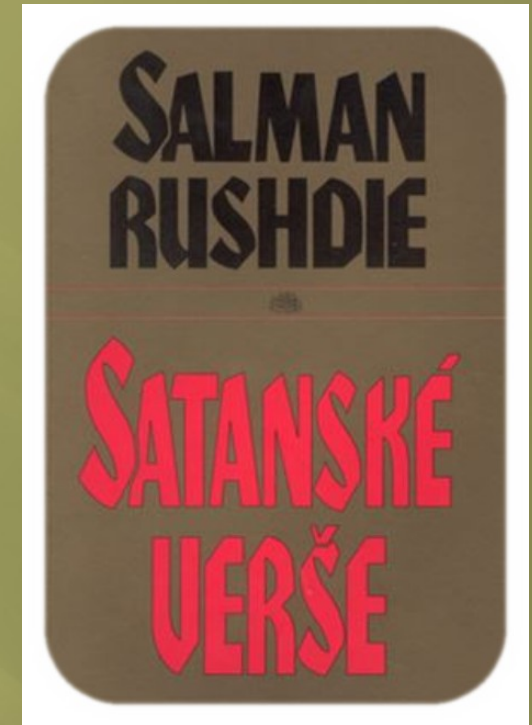
Obsahuje:

setkání s bohy
cestu na měsíc
boj proti Slunci
ostrovy blažených
obydlené postavami
z řeckých mýtů
obludy
mytická zvířata

Lúkianos: *Věci, které jsem neviděl, nezažil ani o nich neslyšel kohokoli vyprávět a hlavně věci, které neexistují a ve skutečnosti existovat nemohou. Mí čtenáři nesmějí věřit ani slovu z toho, co zde říkám.*

Mladší texty, v jejichž rámci je fantastické součástí reality

Někdy, jak se tak rozhlížel kolem sebe, zejména v odpoledním větru, vzduch zlepkavěl, viditelný svět, jeho rysy a obyvatelé i věci se zdály trčet skrze ovzduší jako průnik horkých ledovců. A jeho napadlo, že všechno pokračuje dolů pod povrch polévkového vzduchu: lidi, auta, psi, filmové plakáty, stromy, devět desetin jejich skutečnosti unikalo jeho zraku. Když mrkl a představa zmizela, přece ho ten dojem nikdy neopustil. Vyrůstal ve víře v Boha, anděly, démony, ifríty, džinny, ale vlastně tak, jako by to byly volské káry nebo kandelábry, a za trapný neúspěch svého zraku považoval to, že nikdy nespátril žádného ducha. Snil o tom, že objeví kouzelného optometra, od nějž by si koupil brýle s nazelenalými skly, aby si napravil svou politováníhodnou krátkozrakost. A pak by byl s to vidět skrze ten hustý, oslepující vzduch do toho báječného světa za ním.

1988

Farah Mendlesohn: „Mnoho textů *magického realismu* z Latinské Ameriky a amerického jihu lze číst jako Fantasy, ale psány byly s pevným přesvědčením o nadpřirozeném světě, který existuje ve spojení s přirozeným.“

Co z toho vyplývá?

Pojem kořenový text je užitečný, chceme-li odlišit moderní fantastiku od toho, co jí předcházelo. Současně dáváme najevo, že si uvědomujeme komplikace spojené s chápáním reality, přirozeného a nadpřirozeného (především) v minulosti.

Nelze ale postupovat automaticky pouze na základě časového hlediska (před osvícenstvím a po něm).

Pavel Šidák: „sám pojem ‚zázraku‘ je pohyblivý a proměnlivý a každá doba si vytváří vlastní představu o ‚přirozeném‘ a ‚nepřirozeném‘ světě a jejich hranicích, a tedy i o tom, co je ‚zázrak‘.“

„Problém by mohlo objasnit, když si uvědomíme, že to, co je dnes pokládáno za ‚skutečný‘ svět – tedy svět empirické zkušenosti – bylo po mnohá staletí považováno za svět ‚zdání‘. Naším předkům, více než my ovlivněným vírou a vedeným k hledání skutečnosti za materiální podstatou světa, konečná skutečnost spočívala v duchovních světech“ (SWINFEN 1984: 11, vlastní překlad).

Fantastika a mýtus

Mýty: „Jedná se o úžasné veřejné fantazie jiných časů a kultur a to, co je v nich ‚nemožné‘, bylo kdysi přijímáno jako možné“ (WOLFE 2004: 224).

Just a myth

Obé někdy odsuzováno jako nereálné

Mythos – příběh, báje

Only fantasy

Phantasia - představa

S rozvojem racionálního pohledu na svět mýty považovány za pouhý pokus o předracionální vysvětlení světa.

Mýtus X racionální vysvětlení

Rehabilitace mýtu

Mýtus není zastaralým nepochopením světa

19. století – spolu se zájmem o folklór –

Bratři Grimmové

Hans Christian Andersen, George

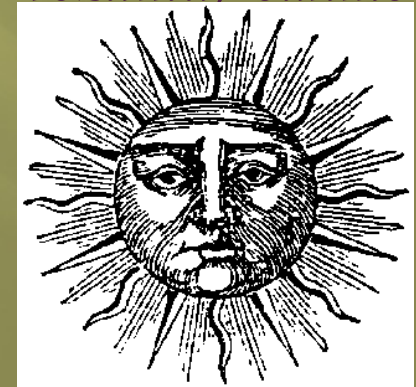
MacDonald, Andrew Lang, J.R.R. Tolkien...

„Apolón není Slunce, a nikdy jím nebyl. Slunce je ve skutečnosti ‚pouze‘ jedním z Apolónových jmen“ (LE GUIN 1989: 62).

Mýtus a fantastika

„Stejní lidé byli zapojeni do obého úsilí a všichni měli stejný cíl: učinit pradávné a mocné symbolické struktury srozumitelnými pro moderní čtenáře“ (ATTEBERY 2014: 5).

„Mýtus je vyjádřením jednoho z mnoha způsobů, jakým člověk, tělo/duše, vnímá, chápe a vztahuje se k světu. Jako věda, je produktem základního lidského způsobu porozumění. Předstírat, že může být nahrazen abstraktním nebo kvantitativním poznáním znamená tvrdit, že lidská bytost je, potenciálně nebo v ideálním případě, bytostí čistého rozumu, odhmotněné mysli“ (LE GUIN 1989: 62).

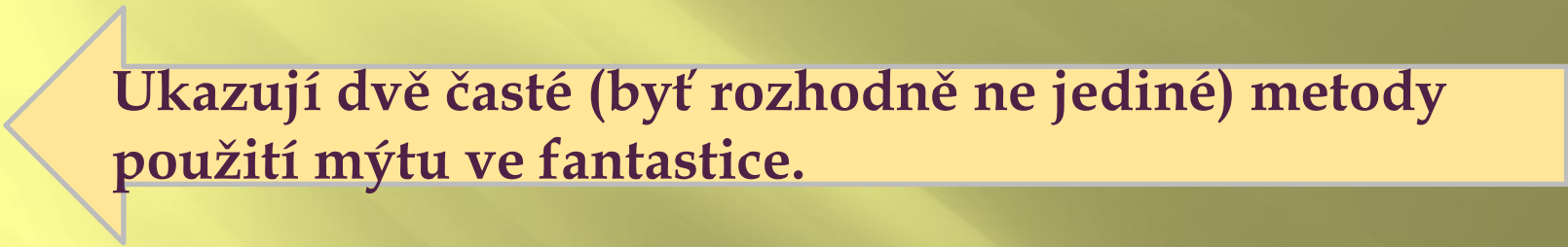
Mýtus jako inspirace fantastiky

Fantastika jako (re)interpretace mýtu

Obé se vztahuje k tomuto světu, specifický způsob jeho reflexe

Fantastika mnohdy čerpá z mytologie – na mnoho příkladů si určitě vzpomenete sami.

Poznáte příběhy na následujících dvou obrázcích?

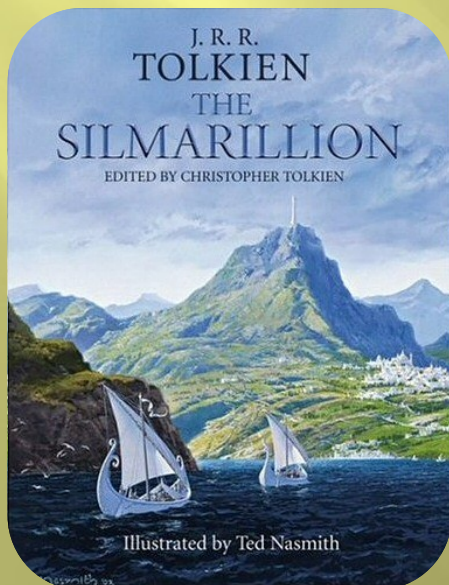
Ukazují dvě časté (byť rozhodně ne jediné) metody použití mýtu ve fantastice.

První věc, kterou Tak udělal, bylo, že napsal sám sebe. Druhá věc, kterou Tak udělal, bylo, že napsal Zákony. Třetí věc, kterou Tak udělal, bylo, že napsal Svět. Čtvrtá věc, kterou Tak udělal, bylo, že napsal jeskyni. Pátá věc, kterou Tak udělal, bylo, že napsal geodu, kamenné vejce. A v šeru jeskynního ústí geoda zahrázila a zrodili se Bratři. První bratr se vydal za světlem, vyšel ven a zastavil se pod otevřenou oblohou. Tak příliš vyrostl. Byl to první člověk. Nenašel zákony a byl osvícen.

Druhý bratr se vydal do tmy a zůstal stát pod kamennou klenbou. Tak dosáhl

* Pak se Tak zadíval na kámen a ten se pokusil ožít, a Tak se usmál a napsal: „Všechny věci se snaží.“ A za službu, kterou mu kámen poskytl, vytvořil z něj Prvního trolla a obšťastnil jej životem přirozeným a nevváždaným. To jsou věci, které Tak napsal.

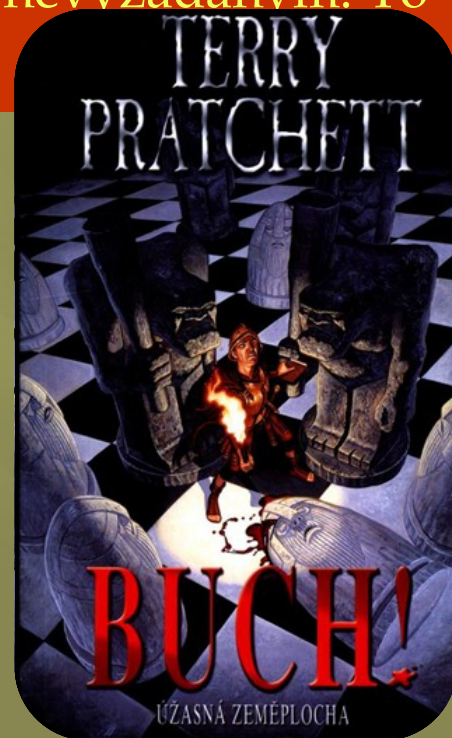
nemí nic...

Mýtus v rámci fikčního světa

Simulace skutečnosti - naplňuje funkce mýtu

Komplexní fantasy světy s vlastní historií i mytologií

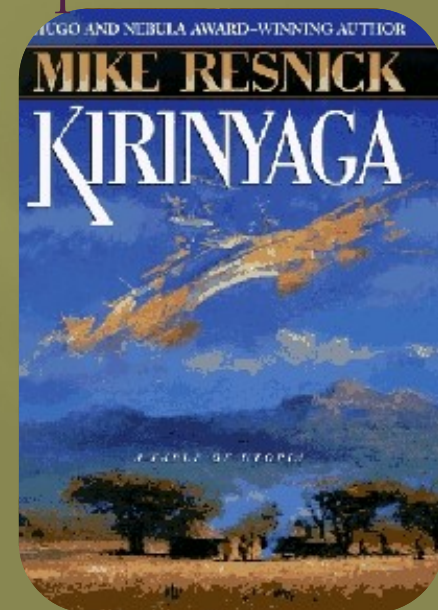
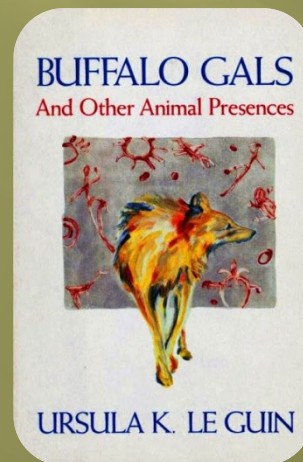
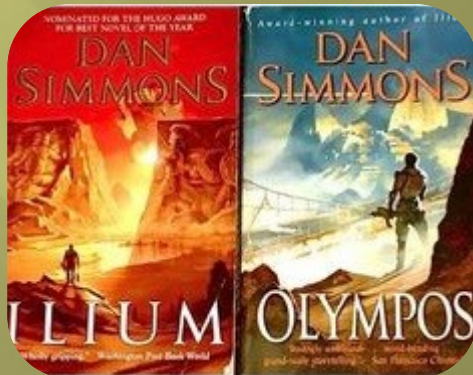

Na počátku žil Ngai sám na vrcholku hory zvané Kirinyaga. Když se čas naplnil, stvořil tři syny, kteří se stali otci Masajů, Kambů a Kikujů, a každému ze svých synů nabídl pštěp, luk a dřevěnou motyku. Masaj si vybral oštěp a bylo mu řečeno, aby pečoval o stáda na nesmírné savaně. Kamba si vybral luk a byl poslán do hlubokého pralesa, aby lovil zvěř. Ale Gikuju, první Kikuju, věděl, že Ngai miluje zemi a roční doby, a vybral si dřevěnou motyku. Za odměnu za to ho Ngai nejen zasvětil do tajemství setby a sklizně, ale dal mu Kirinyagu s jejím svatým fíkovníkem a úrodnými stráněmi.

Převzetí existujícího mýtu a jeho včlenění do fantast. příběhu

Most mezi skutečností a fantastickým příběhem

(Re)Interpretace mýtu

Historické hledisko ve vztahu přirozeného a fantastického (i v literatuře)

Pro naše předky byla existence nadpřirozených bytostí logickým vysvětlením mnoha záhadných jevů.

Stroje létající vzduchem, sondy na Mars a nanoboti jednoznačně patřily do říše divoké fantazie.

Když čtete povídku začínající takto: „Když Narsim uvažoval o vlastnostech vzduchu, naprosto nepochyboval, že by bylo možné sestrojít stroj vhodný k plavbě onou řídkou hmotou.“

Vasilij Levšin: Nejnovější cestopis napsaný v městě Bělevu (1784)

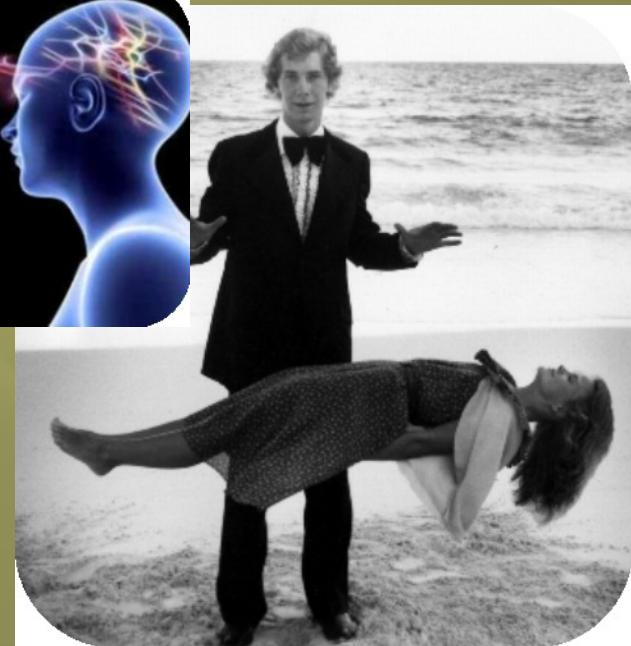
Co myslíte: JE TO I DNES SCIENCE FICTION?

Povídka posléze popisuje fantastickou cestu na Měsíc, co kdyby ale zůstala jen u popisu letadla?

A co při poměru opakným směrem – jak se budou budoucí lidé dívat na současnou fantastiku?

Je hodně toho, co ještě neznáme a nedokážeme pochopit. Možná k tomu jednou bude patřit i telepatie a levitace?

A ještě na druhou stranu:
můžeme vyloučit, že se naši vzdálení potomci nebudou číst naši mimetickou (realistickou) literaturu jako fantastiku?

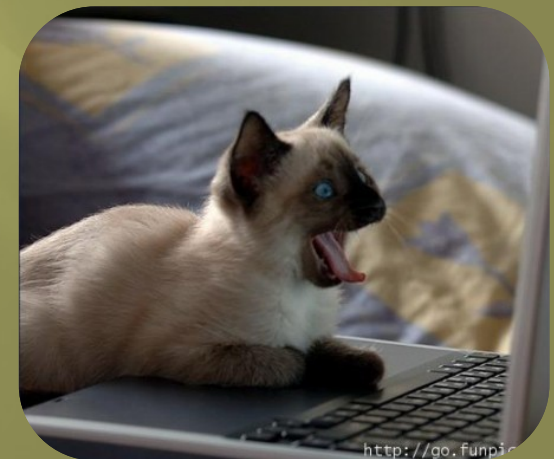
Pro fantastičnost díla je určující fikční svět, ne aktuální

Eric Rabkin: The Fantastic in Literature (1977)

Podle Rabkina jsou indikátory fantastična inherentní součástí textu; Projevují se reakcemi postavy, vypravěče a implikovaného autora.

Pokud se hrdina z 18. století setká s letadlem, bude velmi pravděpodobně reagovat jinak než hrdina ze současné Západní Evropy.

Čtenář přistupuje na pravidla fikčního světa: Žasne spolu s postavami příběhu, nebo se o to alespoň pokouší. Text tak zůstává science fiction, jakkoli na současného čtenáře nepůsobí tak, jako na dobového.

Nicméně...

Ani toto není bez komplikací

Alena Einhornová - Fantastika v literatuře science fiction (1971)

Rabkinův předpoklad by mohl snadněji platit před 2. pol. 20. století, již Einhornová nazývá **obdobím zázračné fantastiky**

x období všedního zázraku (od 2. pol. 20. stol.)

Co se změnilo?

Období zázračné fantastiky: typický model: Šílený vědec, vynálezce, romantismus – geniální šílenec umírá, trosky zázraku, vítězství reality – nutnost odlišit science fiction od pohádky.

Zázračnost moderní techniky **≠** kouzlo (rozdíl mezi dynamitem a kouzelnou hůlkou – byť účinek může vypadat stejně).

Postupné zevšednění techniky → vynález přirozenou součástí světa.

V **období všedního zázraku** indikátory fantastična z textu mizí.

V současné science fiction bývá pokročilá (pro nás fantastická) technika součástí běžného světa – nikdo nad ní nežasne.

**Komplikací spojených s
uvažováním o fantastice je
ale víc.**

Žili jsme spolu plných 12 let v konkubinátu a stále jsem váhal se s ní oficiálně oženit, neboť zde zuřila hitlerovská válka, do které chudák se zrovna dostala z té jejich fujpalibonské revoluce, a obával jsem se, že nacisté by mohli můj poměr s Astroňankou kvalifikovat jako zprznění árijské rasy. Hlavně jsem vytrvale čekal, podaří-li se mně Dahorjané obrátiti na křesťanství, neboť mně bylo jaksi proti srsti ženiti se s pohankou, čemuž zvláště bigotní matka odporovala. Dahorjáné byla ašmahovské víry, uctívajíc proroka Mikjoliho, z jehož knihy „Kádíš“ se pravidelně 4x denně modlila, sedajíc na bobku před zrcadlem s dýkou v ruce.

Tipnete si, z jakého typu textu jsou tyto úryvky?

Nějaká science fiction?

Jan Lukeš – Z knihovnice iškovské kultury

Záměrné

Diagnóza autora: paranoidní schizofrenie

ozvláštnění reality

Velmi pravděpodobně věřil, že popisuje skutečnost

FANTASTIKA

X

Popis (domnělé)

skutečnosti

Příkladů najdeme více...

Text popisující únos mimozemšťany bude pro většinu z nás fantastickou fikcí, pro někoho jiného ale záznamem skutečných událostí.

Hlášení o únosech mimozemšťany, jejichž oběti byly detailně zkoumány, popřípadě jim byl implantován čip, mohou být výsledkem touhy po vyvolání pozornosti, ale také něčím, v co „unesený“ hluboce věří a co nezvratně poznamená jeho život. Nehledě na to, z jakého zdroje jeho přesvědčení vychází, stane se neoddělitelnou součástí jeho reality.

Román vycházející z takových zážitků pak nelze jednoduše označit za fantastické vyprávění.

Psychiatrické meze fantastična

Meze fantastična

➤ Psychiatrické

Záznam halucinací

➤ Kulturní a náboženské

Mýty, zázraky

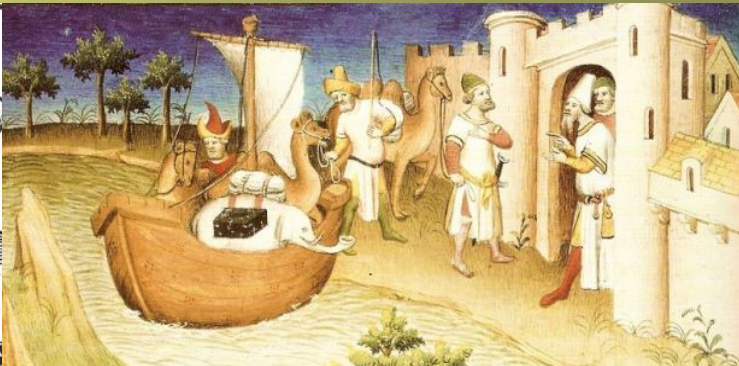
➤ Historické

Chápání reality

Kořenové texty

H
i
c
s
u
n
t
l
e
o
n
e
s

Takže hranice, za které při úvahách o fantastičnu nejít, bychom měli

A co ještě nějaká definice?

Definice je víc než dost a často jedna druhé odporuje: podívejte se na http://www.sf-encyclopedia.com/entry/definitions_of_sf a na <http://www.sf-encyclopedia.com/entry/fantasy>

Obecně můžeme tyto definice rozdělit na 2 typy:

EXKLUZIVNÍ

- např. Louis Vax: *L'art et la Littérature fantastique* (1963): Charakteristika fantastiky pouze podle výskytu vytčených prvků (vampýři, vlkodlaci, neviditelnost a podobně).

1) Co není v seznamu, nepatří do fantastiky?

2 problémy

2) Definice nutně časem zastarává – objevují se nové fantastické prvky

+ výčet prvků je poněkud mechanický

INKLUZIVNÍ DEFINICE

Aneb zahrnující, všeobecné: maximálně otevřené, aby pojaly co nejvíc fantastických děl

Např. Kathryn Hume: *Fantasy and Mimesis* (1984) „[fantastika] je jakákoliv odchylka od konsenzuální reality, impuls vrozený literatuře, jež se projevuje v nesčetných variacích, od monstra k metafoře.“

Tušíte zde problém?

Až příliš všezahrnující – neodlišuje produkty halucinací, víru v únos mimozemšťany ani náboženské texty od beletrie s fantastickými prvky

Potřebujeme maximálně otevřenou definici, která zahrne maximum fantastických děl, bude platit i za několik desítek let a bude odlišovat mezi texty vznikajícími jako výpověď o něčem, v co autor věří (náboženská literatura, únos mimozemšťany), a mezi úmyslným použitím **FANTASTICKÝCH PRVKŮ**.

A je přesně co?

Fantastický prvek

Záměrná odlišnost od konsenzuální reality – může nabývat mnoha podob.

Pozměněný historický vývoj v případě alternativní historie:

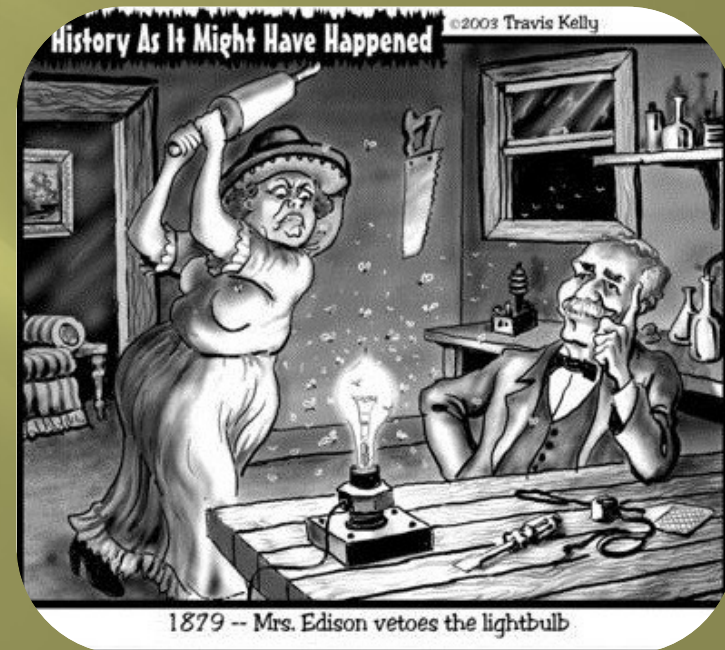
CO KDYBY... nacisté vyhráli 2. světovou válku / Československo nepřistoupilo na Mnichovskou dohodu apod.

Zasazení do **budoucího fikčního světa**

Jak bude vypadat svět za 100 let?

Jak se změní společnost, podoba člověka?

K čemu spějí současné tendence?

Jiný svět – magie, bytosti...Tolkienova Středozemě, Zeměplocha...

Ale i jiný svět pronikající do toho, který známe – městská fantasy apod.

Fyzická nemožnost v případě postav a objektů
Nadpřirozené schopnosti...

Zásadní změna v případě přírodních zákonů a pravidel fikčního světa.

Gregory John Keyes: *Věk nerozumu*: svět, ve kterém funguje magie, alchymie se rozvíjí jako vědní disciplína namísto fyziky.

Alespoň jedno X kombinace

V potaz bereme i důležitost fantastického prvku pro fikční svět (svět vykreslený v textu), ve kterém se nachází.

Fantastický prvek najdeme i v Hamletovi (Hamletovi se zjeví duch jeho otce a řekne mu, že byl zavražděn), těžko kvůli tomu ale budeme Hamleta řadit do fantastické literatury.

Nancy H. Traill - *Possible Worlds of the Fantastic: The Rise of the Paranormal in Fiction*
Fantastické je takové dílo, ve kterém je fantastický prvek (nebo fantastické prvky) pro tvoření fikčního světa zásadní a neobjevuje se pouze ojediněle nesa zcela specifickou funkci.

Ojedinělý výskyt fantastického prvku v díle tedy příslušnost k fantastice nezakládá.

Čím zásadnější roli hraje fantastický prvek v kompozici díla, a/nebo čím více fantastických prvků se v textu objevuje, tím blíže pólu fantastična se na pomyslné ose mezi fantastickou a „realistickou“ literaturou nachází.

- 1) Máme tedy představu o tom, co je to fantastický prvek.
- 2) Uvědomujeme si rozdíl mezi beletrií a náboženskými texty, mýty i halucinacemi.
- 3) Víme o rozdílech v chápání reality v minulosti a chápeme i další komplikace spojené s časovým hlediskem.
- 4) Rozumíme tomu, že fantastický prvek musí hrát důležitou roli ve fikčním světě (světě textu), abychom mohli text zařadit do fantastické literatury.

Potřebujeme inkluzivní definici, která je dostatečně pružná, aby obstála v čase, a respektuje blízký vztah fantastiky k výše zmíněným kategoriím (náboženská a osobní víra apod.).

Těžko pro fantastiku najdeme ostře ohraničenou škatulku.

A ani to nechceme.

Kategorie fantastické hranice má **neostré hranice** – s mimetickou (realistickou) literaturou, s náboženskými a mytickými texty, s individuální vírou v realitu (přesvědčení o existenci víl a andělů).

Než se dostaneme k samotné definici, potřebujeme si představit dva pojmy

Neostré množiny (fuzzy sets)

Neexistuje ostrá hranice mezi tím, co je a vně uvnitř množiny, ale stupně přináležitosti.

Tedy předmět nemusí být buď bílý, nebo černý, ale ležet na určitém místě spektra šedé mezi nimi (a mít blíž k černé nebo k bílé).

Prototypová teorie

V každé kategorii jsou více a méně typičtí reprezentanti této kategorie. Jako prototypický příklad kategorie květina si představíme spíše růži než bodlák.

Jako prototypický příklad kategorie ptáků si představíme spíše orla nebo vrabce než tučňáka.

Prototypová teorie a neostré množiny

Nepatří do
kategorie,
i když s ní
sdílí
některé
znaky

Čím méně
prototypický
zástupce
kategorie, tím
dále od
středu
množiny

Prototypičtí
představitelé
kategorie ve
středu množiny

Neostré množiny

U příkladu s kategorií ptáků můžeme určit hranici množiny (tučňák je ještě uvnitř množiny, netopýr už ne).

U fantastické literatury jsou ale hranice skutečně neostré.

Neptáme se tedy jenom, jestli *Hamlet* je, nebo není fantastika, ale do jaké míry (jakého stupně) do fantastiky patří (objevuje se tam fantastický prvek, ale ojedinele, *Hamlet* tedy má s fantastikou něco společného, ale bude patřit na okraj množiny).

Ve středu množiny bude např. *Pán prstenů* jako prototypové fantastické dílo (obsahuje mnoho pro fikční svět zásadních fantastických prvků).

Neostrá množina fantastiky

Vůbec ne
fantastika
Božská
komedie...

Asi ještě fantastika
Magický realismus...

Prototypická
fantastika
Pán prstenů,
Nadace...

Spíš už ne fantastika
Hamlet...

Vůbec ne
fantastika
Zpráva o únosu
mimozemšťany

Umístění konkrétních zástupců (textů) v rámci neostré množiny (vzdálenost od centra) umožňuje soustředit se také na vztahy mezi jednotlivými texty (jakým způsobem využívají fantastické prvky, jak jsou fantastické prvky v textu důležité, kolik jich je apod.).

Rysů, které zakládají příslušnost k fantastice, tedy fantastických prvků, je značné množství – nemá smysl pokoušet se všechny vyjmenovat.

V jednom textu se může nacházet více různých fantastických prvků.

Neexistuje text, ve kterém by byly obsaženy všechny fantastické prvky.

Ludwig Wittgenstein Rodové podobnosti

Věci, o kterých si myslíme, že je propojuje jeden zásadní společný rys, mohou být ve skutečnosti propojeny sérií překrývajících se podobností, mezi nimiž neexistuje jediný rys společný pro všechny.

A i když takový rys najdeme, nemusí být výlučný pro danou kategorii (nemůžeme kategorii definovat pouze pomocí tohoto rysu).

Barva kůže nám pro rozpoznání členů Simpsonovic rodiny nestačí. Definovat podobnosti mezi členy rodiny lze pouze souhrnem rysů, které vzájemně sdílejí.

S fantastickou literaturou je to podobně.

Z rodových podobností vyšel Paul Kincaid (*On the Origins of Genre*) při **intuitivní definici science fiction**.

Science fiction je to, nač ukážeme, když řekneme science fiction.

Tedy: máme-li čtenářskou zkušenost, nepotřebujeme definici, abychom poznali science fiction.

Jako druhý krok, když uvažujeme o tom, co dělá science fiction science fiction (tedy o podobě fantastických prvků), usazujeme už dílo do vnitřní struktury žánru na základě toho, jaké rysy podobnosti a s jakými okruhy textů v něm nalézáme (hard SF, akční SF, space opera...).

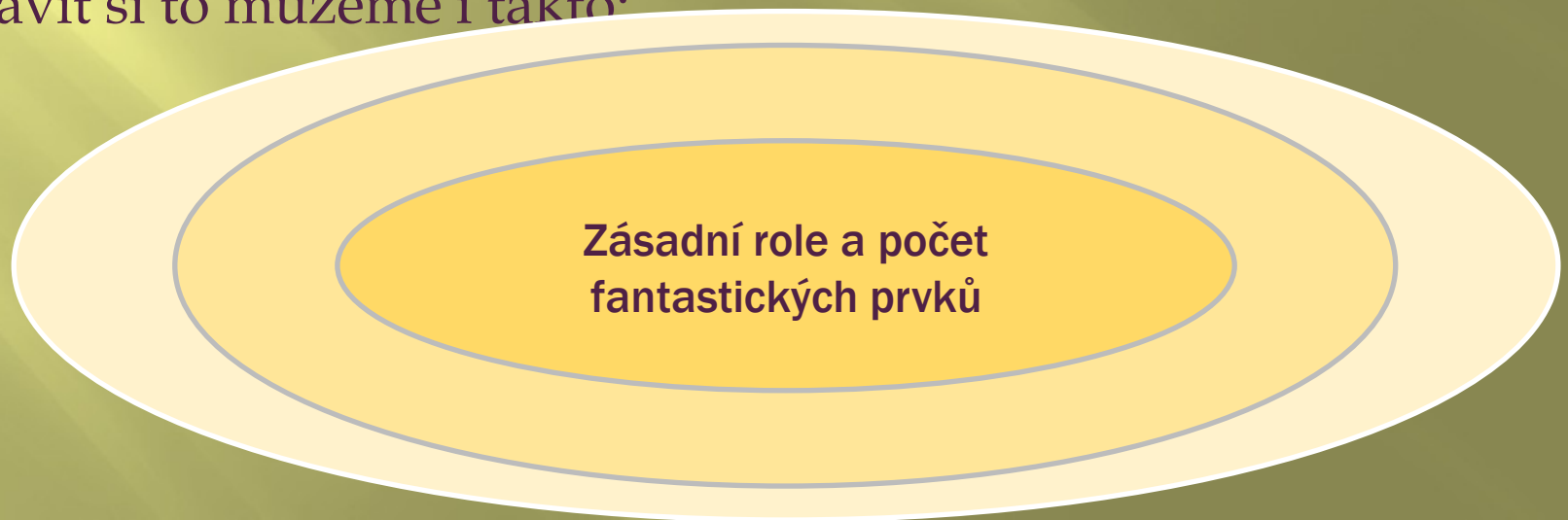
Definice fantastické literatury

Rodové podobnosti můžeme aplikovat na fantastickou literaturu jako celek.

Pracujeme přitom s neostrou množinou fantastické literatury, v níž se blíže středu nacházejí prototypická díla, na okrajích pak texty, které sdílí nějaké rysy s prototypickými díly (tedy rodové podobnosti), ale jen v omezené míře.

Za okraji jsou neostré množiny těch textů, které obsahují nějaké prvky, které bychom mohli pokládat za fantastické, ale jako fantastické nejsou použity – náboženské texty, mýty, halucinace...

Představit si to můžeme i takto:

Tak tedy:

Fantastická jsou taková beletristická či dramatická díla, v nichž fantastický prvek – propojen sítí rodových podobností s alespoň jedním dalším dílem pokládaným za fantastické – zaujímá význačnou roli ve struktuře fikčního světa, neobjevuje se pouze ojediněle nesa zcela specifickou funkci.

1. krok při uvažování o fantastičnosti díla – **intuitivní**.
2. krok – **analýza vztahu** zvažovaného díla k dalším dílům, která uznáváme jako fantastická.

No dobrá, ale...

A je to opravdu k něčemu dobré?

A proč se vůbec o nějaké definice pokoušet?

Nejsou všechny ty koncepty jako neostré množiny, prototypy a rodové podobnosti jen moderní berličky?

Neznamená to házení umělecké a triviální literatury do jednoho pytle? Vždyť nějaké fantastické prvky obsahují Čapkova dramata i Stmívání...

Napadají Vás další otázky?

Zapamatujte si je na navazující (a tentokrát nikoli absenční) přednášku **Dělení fantastické literatury podle vztahu fantastického prvku a aktuálního světa** ve čtvrtek 16. 3.

Literatura

CLUTE, John, GRANT, John (edd.) *The Encyclopedia of Science Fiction* [online] ≤
<http://www.sf-encyclopedia.com/>>

HUME, Kathryn: 1984 *Fantasy and Mimesis; Responses to Reality in Western Literature* (New York, London: Methuen)

DĚDINOVÁ, Tereza: 2015 *Po divné krajině - Charakteristika a vnitřní členění fantastické literatury* (Brno: Masarykova univerzita):

<http://www.phil.muni.cz/wucl/home/News/2015/nova-kniha-terezy-dedinove/>

DĚDINOVÁ, Tereza, Zbyněk FIŠER, Jakub JARINA, Luisa NOVÁKOVÁ, Matěj ANTOŠ, Jana CINDLEROVÁ, Joanna CZAPLIŇSKA, Antonín DOLÁK, Michal FRÁNEK, Anna GNOT, Daniel JAKUBÍČEK, Jiří JELÍNEK, Zdeněk JEŽEK, Hana MÁLKOVÁ, Lenka NALDONIOVÁ, Ester NOVÁKOVÁ, Michaela PAUČO, Ondřej POMAHAČ, Martina SALHIOVÁ, Jakub SOUČEK a Helena ULBRECHTOVÁ. *Na rozhraní světů. Fantastická literatura v mezioborovém zkoumání*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2016. 376 s. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, sv. 454. ISBN 978-80-210-8441-4. doi:10.5817/CZ.MUNI.M210-8441-2016.

GUNN, James, CALENDARIA, Matthew (eds.): 2005 *Speculations on speculation: Theories of Science Fiction* (INC: Scarecrow Press)

SWINFEN, Ann: 1984 *In Defence of Fantasy: A Study of the Genre in English and American Literature Since 1945* (London: Routledge & Kegan Paul)

SANDNER, David: 2004 *Fantastic literature : a critical reader* (Westport, Conn. : Praeger)